

Køn og intersektionalitet

– lokalt, nationalt og globalt
Beretning fra et kønsforskningssmiljø
i udvikling

AF LISE ROLANSEN AGUSTÍN,
BIRTE SIIM OG STINE THIDEMANN FABER

FREIA har en lang historie som det ældste og største samfundsvidenskabelige kønsforskningssmiljø i Danmark. Siden etableringen i 1974 har miljøet været i en konstant udvikling. Med dette bidrag reflekterer forfatterne over, hvad dette har betydet, ikke mindst i forhold til den faglige udvikling, i forhold til tiltag og aktiviteter igennem årene og i forhold til fremtidsudsigterne.

Aalborg Universitets tværfaglige Center for Kønsforskning, FREIA, har en lang historie som det ældste og største samfundsvidenskabelige kønsforskningssmiljø i Danmark. Kønsforskning har siden etableringen af Aalborg Universitet i 1974 været et højt prioriteret forskningsområde, hvilket blev understreget med den officielle indvielse af FREIA i 1990, placeret under det, der dengang hed Institut for Samfundsudvikling og Planlægning. Det blev ligeledes tydeligt, da FREIAs forskningsprogram “Kønsmagt under forandring – Lighed og forskellighed i moderne velfærdssamfund” i 2005 blev valgt som et af universitetets strategiske satsningsområder for en 5-årig periode.¹ Det bidrog yderligere til at styrke kønsforskningen, der med FREIA som centrum i dag er forankret på Institut for Kultur og Globale Studier på Aalborg Universitet.

Som forskningscenter har FREIA igennem tiderne været kendetegnet af en løbende faglig udvikling, som senest har vist sig

ved, at forskere fra FREIA i 2011, som led i en strategisk satsning, tog initiativ til at etablere Videncenter for Ligestilling, Diversitet og Køn, også kaldet EDGE efter den engelske titel (Centre for Equality, Diversity and Gender).²

Forskningsgruppen bag FREIA består i dag af i alt 13 forskere (to professorer, tre lektorer, fire adjunkter, tre ph.d.-studerende og en forskningsassistent),³ og miljøet har tæt samarbejde både med forskere fra CoMID, Center for Studier i Diversitet og Migration, samt med (køns)forskere ved især Institut for Sociologi og Sociale Forhold og Institut for Statskundskab. I 2010 var FREIA desuden drivkraft i etableringen af et tværgående netværk af forskere på Aalborg Universitet med fokus på køn og diversitet.

TRE NEDSLAG I FREIAS HISTORIE

I det følgende har vi valgt at præsentere tre nedslag i FREIAS historie; nedslag, som samtidigt afspejler, at vi som forfattere til dette bidrag og som FREIA-forskere har forskellig anciennitet i forskningsmiljøet.

Det første nedslag omhandler den officielle dannelse af *FREIA: The Feminist Research Centre in Aalborg* den 10. maj 1990. Det var en festdag med musik, en række officielle taler og ikke mindst med den svenske kønsforsker Karin Widerberg som hovedtaler. Hendes oplæg havde titlen: *Udfordringer til Kvinneforskningen i 1990'erne*. Dette bidrag kom samtidig til at udgøre det første nummer i FREIAS tekstserie, der i 2011 rundede udgivelse nr. 76. Widerbergs tale markerede overgangen fra kvinde- til kønsforskning, der bringer mænd som køn på banen både som subjekt og objekt. Talen satte fokus på køn i kundskabsprocesserne, på hvordan køn både kan være en hindring og en mulighed for at få viden, og den pegede samtidig på de udfordringer, der er forbundet med at forstå ændringerne i europæiske kvinders liv gennem tværvidenskabelige helhedsanalyser af kønnenes dynamik.⁴

Det andet historiske nedslag omhandler lanceringen af FREIA som nyt satsningsområde på Aalborg Universitet. Kalenderen viser januar 2006, og FREIA har netop taget hul på aktiviteterne i forbindelse med det nye forskningsprogram bl.a. med afholdelsen af ph.d.-kurset "Intersectional Analysis", arrangeret under forskerskolen Velfærdsstat og Forskellighed. Oplæggene fra de inviterede britiske keynotes, Judith Squires, Beverley Skeggs og Ann Phoenix, symboliserer et igangværende skifte i FREIAS faglige udvikling hen mod et øget fokus på intersektionalitet og på samspillet mellem forskelssættende kategorier. De nystartede ph.d.-studerende under det femårige forskningsprogram (herunder en af dette bidrags medforfattere, Lise Rolandsen Agustín) deltager i kurset, og alle synes enige om, at det "måske nok er meget interessant med det der intersektionalitet", men nogen egentlig indflydelse på deres afhandlinger mener de ikke, at det vil få. De efterfølgende års faglige diskussioner i FREIA konsoliderer imidlertid intersektionalitet som et stærkt fokus i forskningen, og det sætter spor ikke mindst i afhandlingerne hos de ph.d.-studerende, der nu er ved vejs ende i deres forløb.

Det tredje nedslag omhandler FREIAS seneste initiativ med etableringen af EDGE. Baggrunden for initiativet til det nye videncenter var, at forskere i FREIA i de senere år har oplevet et stigende antal henvendelser om ekspertbistand om ligestilling i bred forstand i forhold til danske, nordiske og europæiske myndigheder, og at de igennem tiderne, grundet de betingelser der er knyttet til en ordinær universitetsansættelse, har set sig nødsaget til at afvise en stor del af disse. Ideen med at etablere det nye center var således først og fremmest at få skabt en organisatorisk ramme, der gør det muligt i højere grad at imødekomme eksterne henvendelser. EDGE markerede sig officielt i det europæiske og nordiske kønsforskningsmiljø med en større kick-off konference den 24.-25. november 2011, hvor Sylvia

Walby, Judith Squires, John Baker og Mieke Verloo var hovedtalere.

UDVIKLING I FREIAS FORSKNINGSPROFIL

Set ud fra et fagligt perspektiv har FREIA, siden etableringen i 1990, arbejdet med både metodisk og teoretisk videreudvikling af kønsforskningen og med at integrere køn i samfundsvidenskabelige discipliner og centrale forskningsfelter. Således har FREIAS forskning, lige som andre kønsforskningcentre, haft køn som den primære kategori. Hensigten har været dels at anvende køn som en selvstændig indgang til at forstå samfundsudvikling, dels at integrere køn i bredere samfundsvidenskabelige forskningsprogrammer, fx om velfærd, arbejde, migration, demokrati og medborgerskab. Gennem en række historiske og ofte komparative forskningsprojekter og analyser af kønsopdelingen på arbejdsmarkedet, i velfærdsstaten og demokratiet har FREIA bidraget til at synliggøre de danske og nordiske særtræk i europæisk og internationalt perspektiv. Dette er ikke mindst sket gennem studier af køns- og klasserelationer, lighed/ulighed/forskellighed samt magt og dominansforhold i Norden og Europa.

Igennem årene har FREIAS forskningsprofil undergået en udvikling fra et mere eksklusivt fokus på kvinde- og kønsforskning til også at omfatte mande- og maskulinitetsforskning, på den ene side, og til i langt højere grad end tidligere at inddrage diversitetsperspektiver, på den anden. Etableringen af EDGE som videncenter skal da også ses i umiddelbar forlængelse af denne udvikling af miljøets faglige profil, da EDGE netop har til formål at arbejde med køn og diversitet i bredere forstand.

Blandt FREIAS aktuelle forskningstemaer hører demokrati, magt og medborgerskab, mobilitet, migration og multikulturalisme, velfærds-, ligestillings-, og integrationspolitikker, arbejdsmarked og arbejdsliv samt familie, hverdagsliv og civilsamfund.

Fra 2011 og frem sætter FREIAS forskningsprogram specifikt fokus på studier af forskelle, ligheder og uligheder, specielt hvorledes køn indgår sammen med klasse, race og etnicitet i lokale, globale og (trans)nationale kontekster.

De igangværende forskningsprojekter analyserer bl.a.:

1. hvordan nye lokale og globale dynamikker transformerer arbejdsliv, hverdagsliv, fællesskaber, identiteter og tilhørsforhold samt disses betydning for integration/marginalisering af sociale, kulturelle og religiøse grupper, for migration og mobilitet, for inklusion/eksklusion på arbejdsmarkedet samt i forhold til medborgerskab, velfærd og levevilkår.
2. hvordan nationalstat og demokrati påvirkes af lokale og (trans)nationale processer samt disses betydning for lighed/ulighed både i relation til politikker og politiske institutioner og i forhold til sociale bevægelser, netværk og civilsamfund. Dette gælder ikke mindst med hensyn til europæisering og EU's betydning for inklusion/eksklusion af køn, klasse og etnicitet/race.

Som det fremgår spænder FREIAS forskningsprofil i dag bredt og rummer også forskning i internationale konflikter og globale udviklingsproblemer i bl.a. Afrika og Asien, herunder studier af transnationalt demokrati, bevægelser og identiteter, vold i autoritære stater, vold mod kvinder og kvinders empowerment.

KONTEKSTUALISERING AF INTERSEKTIONALITETSBEGREBET

Intersektionalitet har sammen med køns- og magt i en længere årrække været et tværgående begreb i FREIA, og det indgår stadig som et overordnet begreb i forskningsprofilen. Intersektionalitet anvendes således som en generel analytisk og metodisk tilgang til at belyse dynamiske interaktioner mellem individer, organisationer, in-

stitutioner og strukturer – dvs. mellem mikro-, meso- og makrorelationer. Forskere med tilknytning til FREIA har i flere artikler reflekteret over begrebets muligheder og begrænsninger, bl.a. i to temanumre af *Kvinder, Køn & Forskning: Intersektionalitet* (2006/2-3) samt *Intersectionality at work: Concepts and Cases* (2010/3). I begge temanumre argumenterer artikelforfatterne på forskellig vis for, at begrebet er underudviklet, især i en nordisk kontekst. I forlængelse heraf belyses det, hvordan der er behov for at præcisere og kontekstualisere forståelsen af intersektionalitet gennem teoretiske og empiriske studier.

Intersektionalitet er et omdiskuteret begreb, og de akademiske debatter og empiriske analyser viser, at der er et stort behov for at udvikle begrebets genealogi i forskellige samfundskontekster, da kategorier som køn, klasse og etnicitet/race har forskellig betydning og dynamik i USA, Europa og Norden. Der er også behov for at skelne mellem intersektionalitet som analytisk, normativt og teoretisk begreb. Begrebet har rejst fra USA til Europa og Norden, og analyser viser, at begrebet anvendes forskelligt af forskerne, ligesom det har en forskellig betydning for de aktører, der bruger det. Begrebet blev introduceret af sorte feminister i USA, hvor analysernes omdrejningspunkt var interaktion mellem køn og race/eticitet i civile borgerretsorganisationer. I Europa har interaktionen mellem køn og klasse bl.a. i faglige organisationer og politiske partier været centrale temaer – selv om betegnelsen intersektionalitet ikke er blevet anvendt direkte. Den måde, forskerne og de politiske aktører forstår centrale kategorier som fx køn, klasse og etnicitet/race på, er præget af et samfunds historiske udvikling, konkrete politiske institutioner og aktørers praksis. Ud fra det perspektiv kan man argumentere for, at det er en vigtig forskningsopgave at videreudvikle begrebet gennem konkrete analyser og cases, fx ud fra de nordiske samfunds historie, institutioner og organisationer.

FREIAs forskning i politiske aktørers tilhørsforhold ('politics of belonging') sætter desuden fokus på den betydning, som køn, klasse og etnicitet/race har for individers og grupperes positioner, politiske identiteter og værdier i forskellige europæiske lande, herunder nationalistiske og ekstremistiske bevægelser og partiers baggrund, politiske identiteter og projekter.⁵ Samtidig sætter forskningsprojekter om ligestilling, integration/immigration og multikulturalisme i Norden og Europa fokus på inklusion og eksklusion af flygtninge og indvandrere, medborgerskab og menneskerettigheder samt individers og minoritetsgruppers rettigheder.

NATIONALT, GLOBALT, TRANSNATIONALT – METODISKE UDFORDRINGER OG REFLEKSIONER

FREIAs styrke er og har igennem årene været det tværfaglige udgangspunkt, en teoretisk pluralisme og en bredde i den metodiske tilgang. FREIA har således dannet rammen om et kreativt møde mellem forskere fra forskellige discipliner og fagområder, herunder både sociologi, politologi, statistik, antropologi og historie. I forlængelse af forskningsprofilen beskrevet ovenfor belyser FREIAs forskere de metodiske og forskningsetiske udfordringer, der knytter sig til det at studere og analysere forskelle, ligheder og uligheder, og herunder analyserer og reflekterer over forholdet mellem forskeren og dem, der udforskes, og over den iboende risiko for at reproducere de forskelle, der undersøges.⁶

Andre forskningsprojekter reflekterer over muligheden for at overvinde samfundsvidenskabernes metodiske nationalisme og bidrage til udviklingen af et transnationalt metodisk blik på politiske og sociale processer, der rækker ud over det komparative perspektiv. Der er over årene sket en metodisk udvikling af FREIAs forskning, således at tilgangen både omfatter det kom-

parative blik på eksempelvis integrations- og familierpolitik i de nordiske velfærdsstater og et postnationalt perspektiv på emner såsom medborgerskab, demokrati og offentlighed i Europa og globalt. Sidstnævnte tager udgangspunkt i den stadig stigende betydning af forskellige niveauer for beslutningstagning ('multilevel politics'). Nationalstaten er ikke død, og relevansen af det komparative perspektiv fastholdes i FREIAs forskning, men det suppleres med et metodisk blik på det transnationale rum som noget andet og mere end summen af nationalstater.

Det gælder ikke mindst i analyser af europæisk politik, civilsamfund og offentlig sfære. Et godt eksempel på denne faglige og metodiske udvikling er FREIAs deltagelse i EUROSHERE-projektet.⁷ Dette projekt har til formål at analysere muligheder for inklusion og deltagelse i den europæiske offentlige sfære, hvor FREIA-forskere har været særligt involverede i projektets køns- og diversitetsdimension. Dette har bl.a. ført til refleksioner over samspillet mellem politiske institutioner og europæiske civilsamfundsaktører og en gentænkning af det transnationale demokrati fra et diversitetsperspektiv.⁸ Forskningsprojektets empiriske resultater viser, at den europæiske offentlige sfære er præget af både dialog, spændinger og konflikter mellem politiske interesser, ikke mindst i forhold til ligestillings- og diversitetsspørgsmål. Samtidig er de eksisterende institutionelle strukturer ikke indrettet til at inkludere denne variation af interesser og divergerende opfattelser, fx af kønsligestilling og kvinders interesser, sådan som en model for et inklusivt, transnationalt demokrati ville forudsætte.

Det transnationale metodiske blik på eksempelvis europæisk ligestillingspolitik og civilsamfundets mobilisering bevæger sig således ud over de nationalstatslige grænser, idet der sættes fokus på transnationale dynamikker og gensidig påvirkning på tværs af grænser. Dette gælder ikke mindst i forhold

til den empiriske belysning af Den Europæiske Union som katalysator og omdrejningspunkt for en del af den europæiske debat om ligestilling og diversitet. Det transnationale perspektiv pointerer, hvordan debatter og politikudvikling på forskellige niveauer er uløseligt forbundet, og det nationale perspektiv udvides dermed.

FREMTIDSPERSPEKTIVER

Igennem alle årene har FREIA nydt stor institutionel opbakning på AAU. Samtidig har miljøet været præget af en høj grad af kollektivitet og godt kollegaskab forskerne imellem. Sammen med tværfaglighed, pluralisme og metodisk bredde i den faglige profil har det været nøglen til FREIAs fremdrift og positive udvikling. Det, at køn og ligestilling i de senere år igen er kommet i fokus i den offentlige, politiske og akademiske debat både i Danmark, EU og internationalt, har åbnet for nye muligheder for støtte til projekter med fokus på køn, ligestilling og diversitet i det forskningspolitiske system i Danmark og EU. Det var som nævnt også baggrunden for, at FREIA etablerede EDGE.

Mens FREIA kan defineres som den overordnede (grund)forskningsenhed, repræsenterer EDGE 'butikken', der primært er engageret i fundraising, og som overordnet er kendetegnet ved en dobbeltstrategi: Dels 'hurtigt-ind-og-hurtigt-ud'-projekter, som kræver stor fleksibilitet og et velsmurt maskineri, dels langsigtede større projekter. Den overordnede koordineringsopgave i EDGE varetages af et dagligt ledelsesteam, der består af en gruppe FREIA-forskere. Dette er sammen med et velfungerende sekretariat et nødvendigt redskab og et vigtigt konkurrenceparameter netop i forhold til tiltrækning af eksterne projekter. Ud over kernefunktionerne med at løse udrednings- og evalueringsopgaver for eksterne opdragsgivere er formålet med EDGE at tilbyde forskningsbaseret rådgivning, vidensudveksling og myndighedsbetjening, at

deltage med indspil i relevante offentlige høringer og udredninger og ikke mindst at initiere og koordinere samarbejde mellem forskningsgrupper om ansøgninger af større tværfaglige forskningsprojekter.

Denne kombination af grundforskning og anvendelsesorienterede analyser giver rig mulighed for at arbejde på flere fronter. Grundforskningen har fokus på de lange linjer og de store teoretiske og empiriske spørgsmål, som berører grundlæggende kategorier i samfundsvidenskaberne som køn, klasse og etnicitet samt demokrati, velfærd og nationalstat, mens de anvendelsesorienterede analyser udnytter den ekspertise om ligestilling, køn og diversitet, som vi ligger inde med, og som kan bidrage til at udvikle og ændre ligestillingspolitikker, diskurser og praksis på forskellige samfundsarenaer, fx politik, økonomi, familie, uddannelse og medier.

Såvel på FREIA som i EDGE byder fremtiden på en videreudvikling af den etablerede forskningsprofil. Samtidig har en række nyansættelser foretaget inden for det seneste år gjort det muligt at udvide fokus såvel fagligt som geografisk gennem postkoloniale og intersektionelle analyser af mainstreaming, demokrati og udvikling i Europa, Afrika, Asien og Latinamerika. Dette ligger i forlængelse af teoretiske og empiriske studier inden for kosmopolitanisme og transnationale dynamikker, eksempelvis i forhold til spillet mellem medborgerrettigheder og menneskerettigheder i en globaliseret verden. Tilsvarende inddrager forskerne i stigende grad et internationalt og transnationalt blik på maskuliniteter i hverdagsliv, organisationer og politik.

Et andet forskningsfelt i vækst, som vi fremadrettet fortsat ønsker at bidrage til, er en nuanceret tilgang til køn, ligestilling og diversitet, der ikke blot ser på de drivkræfter, der fx fremmer en progressiv ligestillingsdagsorden, men også vender blikket og ser på udfordringer til såvel velfærdsstaten som den (velrenommerede) nordiske ligestillingsmodel. Det handler bl.a. om kon-

servatismens, anti-feminismens og højrepopulismens indvirkning på, hvordan danske, nordiske og europæiske ligestillingspolitikker har udviklet sig og påvirket velfærdsstaten og dens aktuelle udformning. Dette giver ligeledes muligheder for fortsat at arbejde med en kombination af komparative og postnationale metodologier.

NOTER

1. Læs om FREIAs historie her: <http://vbn.aau.dk/files/14142626/2.pdf> og se hele forskningsprogrammet på www.freia.cgs.aau.dk/Forskningsprogram/2005-2009.
2. Se www.edge.aau.dk.
3. Se www.freia.cgs.aau.dk.
4. Den skriftlige bearbejdning af talen kan findes her: <http://vbn.aau.dk/files/13901328/1.pdf>.
5. Se Mokre og Siim (under udgivelse).
6. Se Bloksgaard, Kennedy-Macfoy og Pristed Nielsen (2012).
7. EUROSPHERE-projektet (2007-2012) er finansieret af Europa-Kommissionens sjette ramme-program. Læs mere på www.europheres.org.
8. Se Rolandsen Agustín og Siim (under udgivelse).

LITTERATUR

- Rolandsen Agustín, Lise og Siim, Birte (under udgivelse): "Democracy, Diversity and Contestation – a Transnational European Perspective", i: Jyotirmaya Tripathy og Sudarsan Padmanabhan (red.): *The Democratic Predicament: Problematising Cultural Diversity in Europe and India*. Routledge, New York.
- Bloksgaard, Lotte; Kennedy-Macfoy, Madeleine og Pristed Nielsen, Helene (2012): *Qualitative Studies. Researching Difference* 2012/3(2).
- Mokre, Monika og Siim, Birte (red.) (under udgivelse): *Intersections of Gender and Diversity in the European Public Sphere*. Palgrave/Macmillan, Hampshire.

Lise Rolandsen Agustín, adjunkt
Institut for Kultur og Globale Studier
Aalborg Universitet

Stine Thidemann Faber, lektor
Institut for Kultur og Globale Studier
Aalborg Universitet

Birte Siim, professor
Institut for Kultur og Globale Studier
Aalborg Universitet